

Слободан М. Мрђић^[1]

Завод за проучавање културног развитака
Београд (Србија)

УДК 316.74:364.628-053.6(497.11)"2005/2019"
379.8-053.6(497.11)"2005/2019"
304.442(497.11)

Оригинални научни рад

Примљен: 11.11.2023.

Прихваћен: 22.12.2023.

doi: 10.5937/napredak4-47658

Културна интересовања у Србији: поглед у будућност

Сажетак: Културна интересовања представљају један од важних аспеката културне партиципације. Досадашња истраживања овог аспекта културне партиципације показују да су најомиљеније активности грађана Србије у слободно време углавном везане за приватну сферу живота у домену дружења и рекреације, док су активности везане за јавну или приватну културну потрошњу релативно мало присутне у структури активности у слободно време. Стога, могло би се констатовати да се развој културних интересовања одвија веома споро, ако се о неком конзистентном развоју уопште може и говорити. Такође, упоредна анализа показује трендове који су тако стабилни да се у наредном периоду не могу очекивати значајније промене у домену културних интересовања грађана Србије. Међутим, почетком и током пандемије дошло је до значајних промена у делу културне партиципације, културној потрошњи, која се пребацила у електронску форму, где су институције културе почеле да нуде дигиталне садржаје на интернету. Оваква дигитална трансформација културне понуде кроз стварање дигиталних културних производа и дигитализацију културних садржаја могла би да има значајан утицај и на развој културних интересовања. Дигитална трансформација пружила је могућности за већу доступност културних производа појединцима који су раније имали препреке да учествују у културном животу, било да је реч о недостатку интересовања, удаљености, трошковима, било о физичким ограничењима, јер се појавила могућност да културним догађајима приступе преко интернета.

Кључне речи: културна интересовања, културна партиципација, слободно време, пандемија ковида 19, дигитални културни садржаји, дигитална трансформација, културне праксе

Увод

Термин *културна партиципација* обухвата активности културне продукције (бављење уметношћу) и два типа културне потрошње, јавну

културну потрошњу која се одвија кроз посете институцијама културе и догађајима и приватну културну потрошњу као што је рецепција садржаја из културе код куће (Mrđić & Milankov, 2022, str. 15). Међутим, овде треба нагласити да

[1] slobm70@gmail.com

се почетком и током пандемије која је погодила цео свет, културна потрошња „преселила“ на интернет у дигиталним форматима (UNESCO, 2020), па је део дотадашње јавне потрошње постао доступан и код куће и „прешао“ у домен приватне културне потрошње. Да ли је реч о привременом преласку или неповратном тренду показује нова истраживања културне партиципације. Од резултата наредних истраживања зависиће и евентуалне промене у дефиницијама ових појмова и њиховој истраживачкој операционализацији.

74 | У класичном смислу, према Моронеу (Morrone, 2006), појам културне партиципације везује се за културне праксе људи, а обухвата *culture d'appartement* (гледање телевизије, слушање радија, читање и др.), *culture de sortie* (одлазак у биоскоп, позориште, посећивање концерата, посете музејима, посете споменицима културе и археолошким налазиштима и др.) и *culture identitaire* (аматерске изведбе, културна удружења, популарна култура и др.)

Термин *културна интересовања* се у савременој социологији данас много чешће користи него термин *културне потребе*^[2]. Термин „културна интересовања“ у складу је са савременим постмодерним теоријама, које истичу нестабилност интересовања и идентитета који се кроз њих изграђују.

Класично посматрано, велики број аутора сматра да су интересовања резултат повезаности између појединца и одређеног садржаја или објекта интересовања и да је основни потенцијал за испољавање интересовања појединац, али да структуру, правце и развој интересовања усмеравају садржај и друштвено окружење (Hidi & Ann Renninger, 2006; Sansone & Smith, 2000).

За садржај овог појма битно је нагласити да је он мотивационо својство, да је диспозиција, да је вредносно обојен, да је афективно стање (позитивна емоција), трајан позитиван став, социјално прихватљива активност, али и селективна оријентација. Сасвим је сигурно да ниједно одређење овог појма не може да обухвати све ове одредбе, али треба нагласити да операционално одређење појма подразумева наглашавање битних особина истраживања у којем се примењује, па би његово одређење за потребе ове анализе било усмерено на то да су културна интересовања облик вредности које карактерише заокупљеност свести омиљеним садржајима и/или бављење неком делатношћу којој појединац придаје неку вредност.

Такође, појам који је у уској вези са културним интересовањима јесте и појам *слободної времени*. Током седамдесетих година у социологији је доминирала теза о *leisure society* (Dumazedier, 1967), о друштву које у све већој мери постаје

[2] Културне потребе су саставни део мотивационе структуре личности и представљају циљеве који се задовољавају симболичком комуникацијом. Упркос релативно општем одређењу, овај термин се у савременој социологији сматра релативно застарелим. Један од најважнијих разлога је његова употреба у социјалистичкој истраживачкој пракси. Међутим, у сазнајно теоријском смислу могуће је и задржати овај појам, првенствено зато што су досадашњи резултати емпиријских истраживања у Србији, који ће бити представљени у овом тексту, показали да су културна интересовања релативно стабилна, и да попримају карактеристике потреба, као и да су друштвено обликована, тј. да се њихове варијације крећу унутар јасно омеђених граница.

концентрисано на слободно време. Осамдесетих година главне расправе су се водиле о питањима повећања значаја слободног времена, односно промени дужине времена посвећеног раду и доколице. Расправе су се водиле и о томе у којој је мери доколица компатибилна са капитализмом (Veal, 2012). С обзиром на то да је индустријализација довела до одвајања области рада и слободног времена, доколица почиње да подразумева оно што остане након рада. Међутим, таква доколица може да има и део времена који се користи за обављање неких послова који нису везани за рад, али нису слободно време, који се некада одређивао као *полуслободно време*. Однос сфере рада и слободног времена у модерним западним друштвима није ишао у правцу приближавања коришћења слободног времена и образаца стилова живота друштвених слојева, већ је доводио и до нових друштвених раслојавања (Stanojević, 2012, str. 148). Како наглашава Ројек, у процесу друштвених промена обележених глобализацијом, дерегулацијом и приватизацијом настају добитници и губитници, који имају различите нивое прихода, моћи и, сходно томе, различите обрасце доколице (Rojek, 2004, str. 57), али и релативно различите стилове живота. С друге стране, осим значаја које слободно време има за обнављање радне снаге, код младих ово време представља и значајан оквир за изградњу идентитета (Ilišin, Radin, 2007, str. 180). Преко социјалних мрежа којима приступају, различитих облика комуникације, комбинација различитих искустава, млади имају прилике да (ре)конструишу свој идентитет. Међутим, логично је да немају све активности подједнаку важност за развијање личних особина, социјалних и културних компетенција. Вероватније је да

активности које су циљно усмерене, структуриране и фокусиране, као и оне које подразумевају стварање и/или конзумацију (пот)културних садржаја могу имати већи значај за младе него оне које су у домену забаве или пасивног одмора.

Досадашња истраживања из области културне партиципације и интересовања издвојила су неке од најважнијих фактора који имају одређен утицај на структуру и развој културних интересовања. Као један од важнијих издваја се фактор породичног окружења и васпитања деце, који у својој основи има тезу да деца стварају културна интересовања учећи од родитеља, па, примера ради, за дете које одраста у породици која цени уметност и музику вероватније је да ће развити интересовање за те области (Hek & Kraaykamp, 2015). Такође, и сам процес образовања може значајно да утиче на структуру и развој културних интересовања, јер ако у процесу образовања појединац добија информације и искуства из области културног стваралаштва, постоји већа шанса да развије одређен ниво интересовања за културну партиципацију (Nagel *et al.*, 2022). Један од значајнијих фактора у ери дигиталних медија могу бити и друштвене мреже, дигитални медији уопште, лична искуства и особине личности (Kraaykamp & van Eijck, 2005), као и социоекономски статус (Bourdieu, 1984), когнитивне способности (Gauvain, Beebe, & Zhao, 2011) и културне вредности (Taras, Kirkman & Steel, 2010).

Важно је напоменути да сви ови фактори међусобно делују на сложене начине и утичу на развој културних интересовања. Примера ради, код особе с високим социоекономским статусом и високим нивоом образовања постоји већа вероватноћа да ће развити шири спектар

културних интересовања, али ова два фактора нису међусобно искључива. С друге стране, особа с нижим социоекономским статусом и нижим нивоом образовања, такође, може развити шири спектар културних интересовања ако има приступ културним ресурсима.

На крају, треба нагласити да је развој културних интересовања сложен процес на који утиче низ фактора са међусобном корелацијом различитог интензитета и смера. Међутим, разумевање ових фактора, може помоћи да се боље разуме како се културна интересовања обликују, мењају и развијају.

Методe

У анализи је коришћена оперативна метода прикупљања података – квалитативно-квантитативна анализа са секундарном анализом података из међусобно методолошки упоредивих емпиријских истраживања.

Примена комбинованог истраживачког плана и квалитативне компаративне анализе података омогућила је интеграцију квалитативних и квантитативних података, што је било веома значајно услед релативно малог броја доступних

истраживања која се односе на културну партиципацију и културна интересовања.

У основи, коришћен је конвергентни паралелни дизајн мешовитих метода, где су истовремено прикупљени квалитативни и квантитативни подаци анализом садржаја доступних истраживања, па су подаци за свако истраживање анализирани одвојено да би се касније упоредном анализом дошло до општијих закључака.

Резултати

У оквиру секундарне анализе биће упоредно анализирани резултати истраживања културних интересовања грађана Србије из 2007. године (Cvetičanin, 2007), 2011. године (Cvetičanin & Milankov, 2011), 2017. године (Орачић & Subašić, 2017) и 2019. године (Mrđa & Milankov, 2022).^[3]

Карактеристике узорака истраживања које ћемо користити у секундарној анализи у великој мери се упоредиви, тако да се упоредна анализа могла извршити без претходних корекција података било ког одабраног истраживања.^[4]

У свим истраживањима културна интересовања су опреационализована тако што је од испитаника тражено да оцене у којој мери воле

[3] Овде треба скренути пажњу на то да су у набрајању истраживања и референци коришћени датуми (године) када су истраживања публикована, без обзира на то када су извршена теренска истраживања. С друге стране, у графичким приказима биће коришћени датуми (године) када су подаци прикупљени на терену, ради будућих упоредних анализа.

[4] Истраживање из 2007. године рађено је стратификованим четворостепеним случајним узорком величине 1.500 испитаника (Србија), употребом стандардизованог упитника. Такође, у истраживању из 2011. године употребљен је стратификовани четворостепени случајни узорак величине 1.600 испитаника, уз коришћење стандардизованог упитника. У истраживању из 2017. године употребљен је стратификовани четворостепени случајни узорак величине 1.600 испитаника, уз коришћење стандардизованог упитника, док је у истраживању из 2019. године употребљен стратификовани вишестепени случајни узорак величине 1.600 испитаника, такође са стандардизованим упитником.

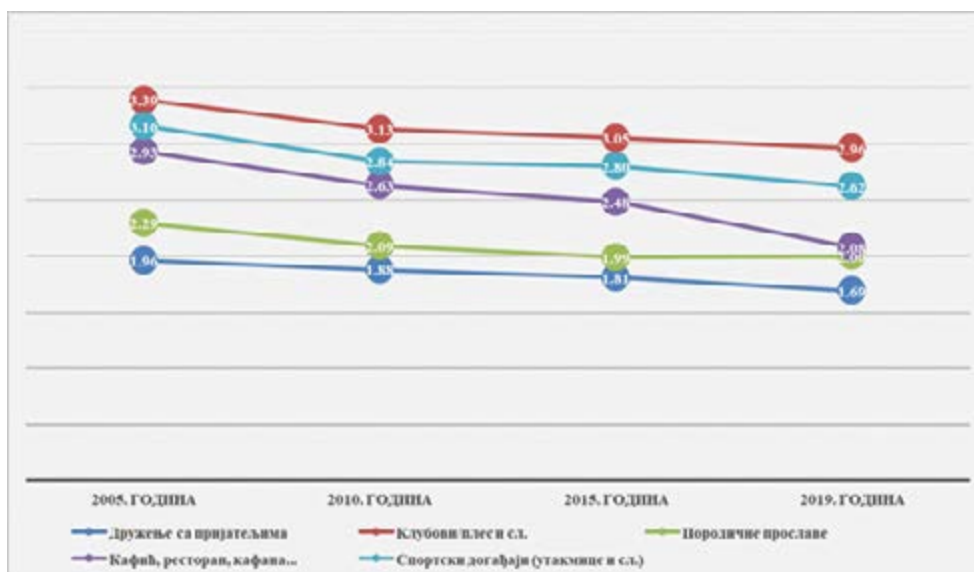
да обављају сваку од понуђених активности у слободно време. Дакле, питање није било шта испитаници стварно раде у слободно време, већ шта воле да раде у слободно време, односно које активности их највише интересују, чак и ако се тренутно из неког разлога не баве тим активностима. Испитаницима је понуђен списак активности, а они су за сваку активност износили свој став у распону од 1 – веома волим до 5 – уопште не волим, што практично значи да што је резултат ближи броју 1, том активношћу више воле да се баве у слободно време, а што је просек ближи броју 5, том активношћу се не баве или не воле да се баве у слободно време.

Због великог броја података, графичке приказе културних интересовања грађана Србије

од 2005. до 2019. године представимо групирањем сродних активности у пет група активности: дружење (забава), спорт (рекреација), јавна културна потрошња, приватна културна потрошња и информационо-комуникационе технологије.

Резултати показују да грађани Србије у групи активности везаној за дружење и забаву, највише воле да проводе слободно време дружећи се с пријатељима јер је то најзаступљенији начин провођења слободног времена у периоду од 2005. до 2019. године (графикон 1). Затим следе, породичне прославе и слична породична окупљања, изласци у кафић, ресторан, кафану и одласци на утакмице и друге спортске догађаје.

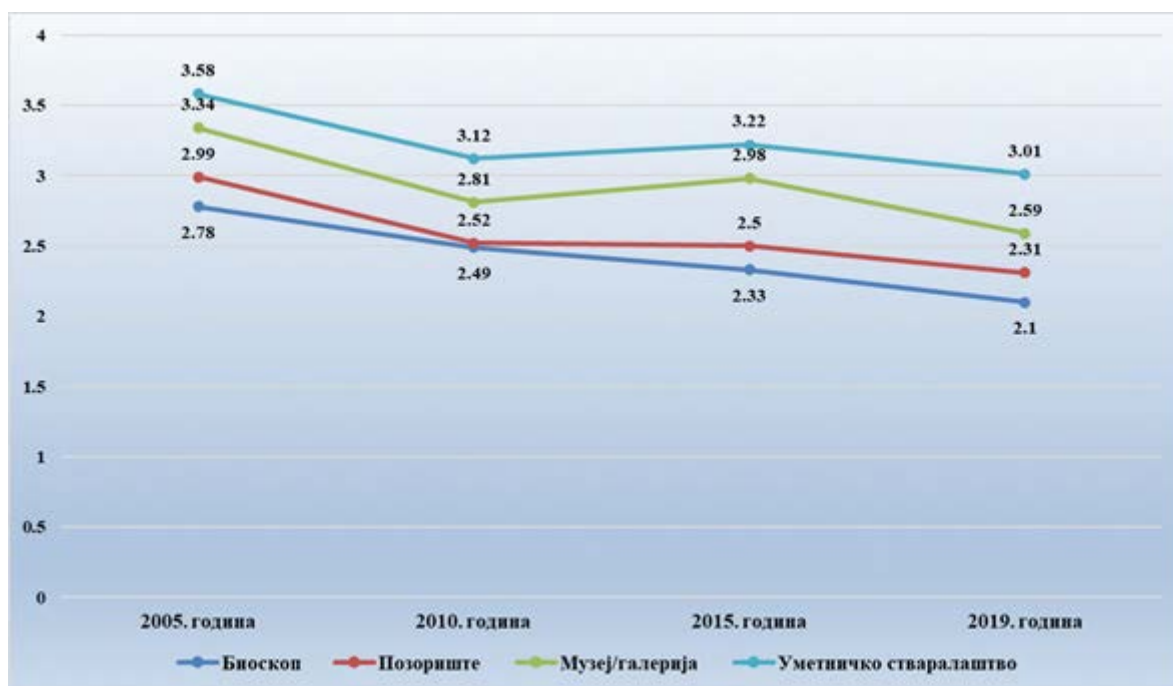
Графикон 1. Начини провођења слободног времена у групи активности дружење (забава)

У групи активности повезаних с јавном културном потрошњом, грађани Србије најчешће би изабрали одлазак у биоскоп и позориште, с тим да се уочава тренд пада овог начина провођења слободног (графикон 2.). Знатно мање

су заинтересовани за музеје и галерије, док су убедљиво најмање заинтересовани да своје слободно време проведу на креативан начин уз неку врсту стваралаштва или хобија.

Графикон 2. Начини провођења слободног времена у групи активности јавне културне потрошње

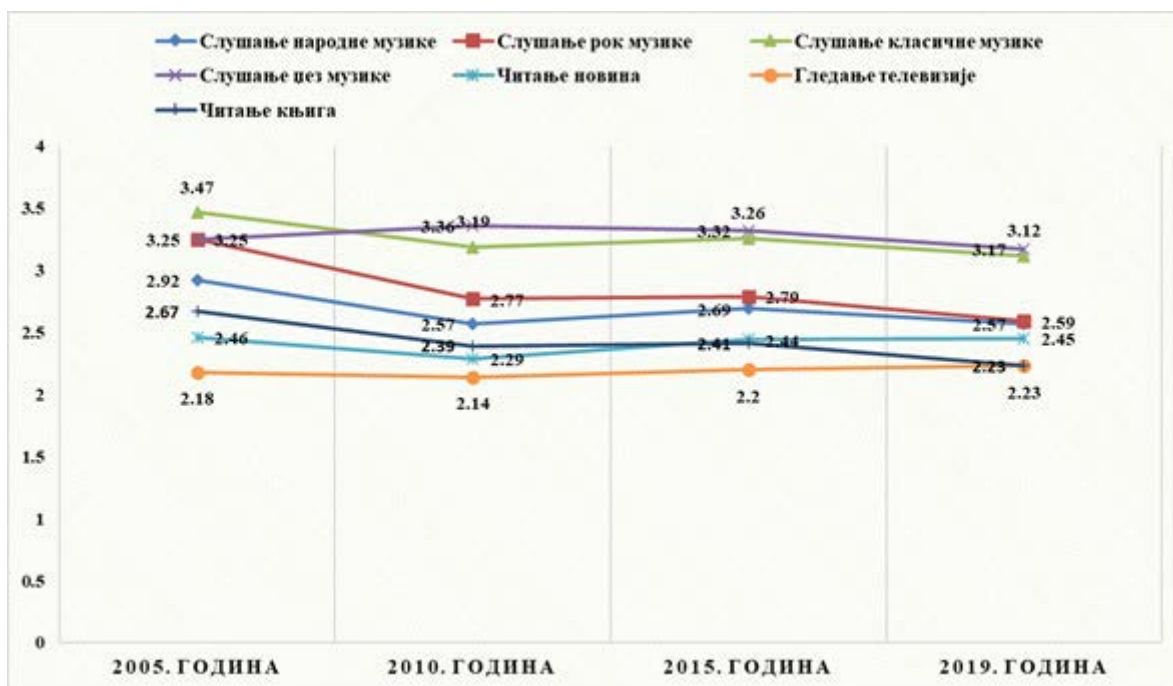

Извор: Mrđa & Milankov, 2022: 198, табела 32.

Као што се види на графикану 3, највише активности у слободно време повезано је са активностима и интересовањима која се сврставају

у област приватне културне потрошње, која је повезана са активностима које се обављају код куће или у кућном окружењу.

Графикон 3. Начини провођења слободног времена у групи активности приватне културне потрошње

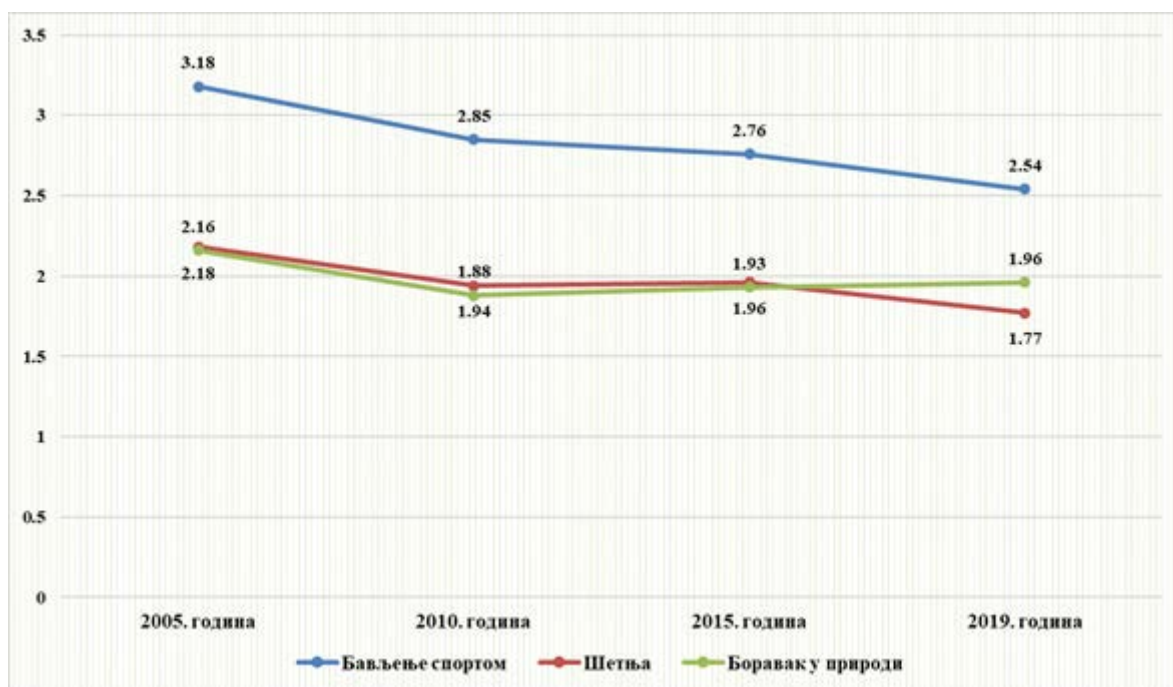

Извор: Mrđa & Milankov, 2022: 198, табела 32.

Највеће интересовање у домену активности из приватне културне потрошње грађани Србије показују за праћење ТВ програма и читање дневне штампе, где је тренд прилично стабилан. Просечно су заинтересовани за читање књига и слушање народне музике. Најмање су заинтересовани за рок, џез и класичну музику.

Код активности у слободном времену везаних за спорт и рекреацију највеће интересовање је за шетњу и боравак у природи са стабилним трендом повећања интересовања за овај начин провођења слободног времена (графикон 4.).

Графикон 4. Начини провођења слободног времена у групи спортских активности и рекреације

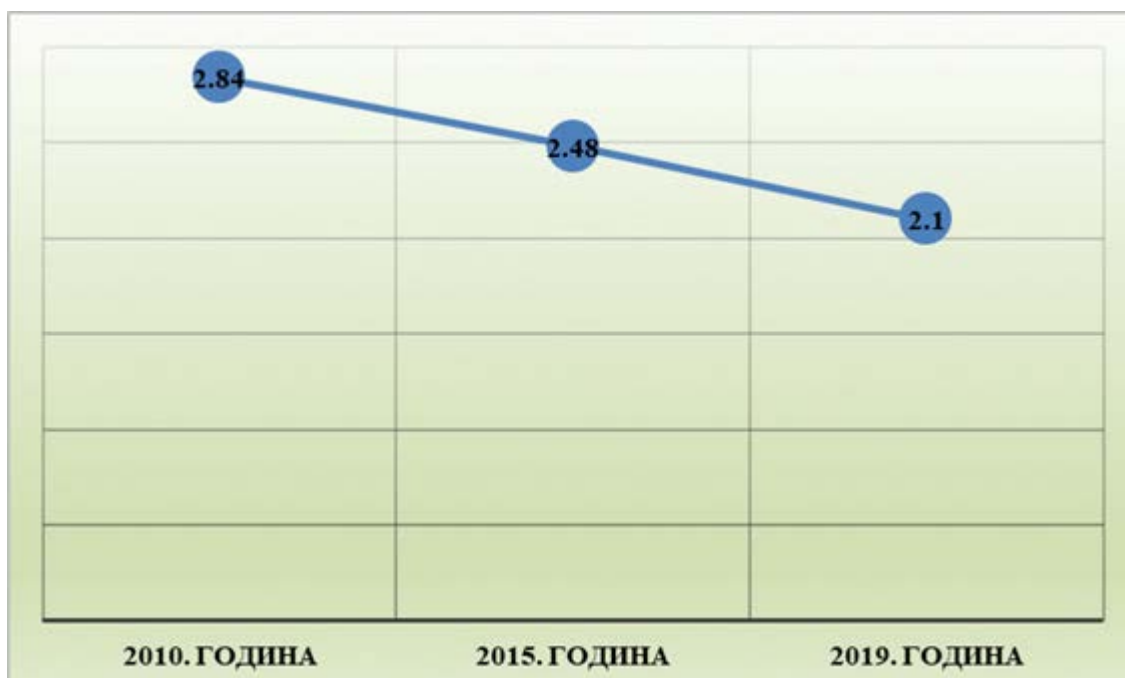
Извор: Mrđa & Milankov, 2022: 198, табела 32.

С друге стране, у 2005. години било је мање интересовање за бављење спортом, да би се у наредним годинама тренд значајније поправио, али још није достигао ниво шетње и боравка у природи као начина за релативно активно провођење слободног времена.

Што се тиче начина провођења слободног времена у активностима које смо сврстали у групу информационо-комуникационих технологија, треба напоменути да су се активности гледања

филмова, друштвене мреже, обилазак споменика и археолошких локалитета, читање е-новина и читање е-књига налазиле само у истраживању из 2019. године, па податке о овим активностима нисмо могли упоредити с ранијим истраживањима. Један од начина за провођење слободног времена који смо назвали претраживање интернета који је веома широк и обухвата веома широк спектар активности, показао је значајан тренд повећања у 2019. години у односу на 2010. годину (графикон 5.).

Графикон 5. Претраживање интернета као начин провођења слободног времена

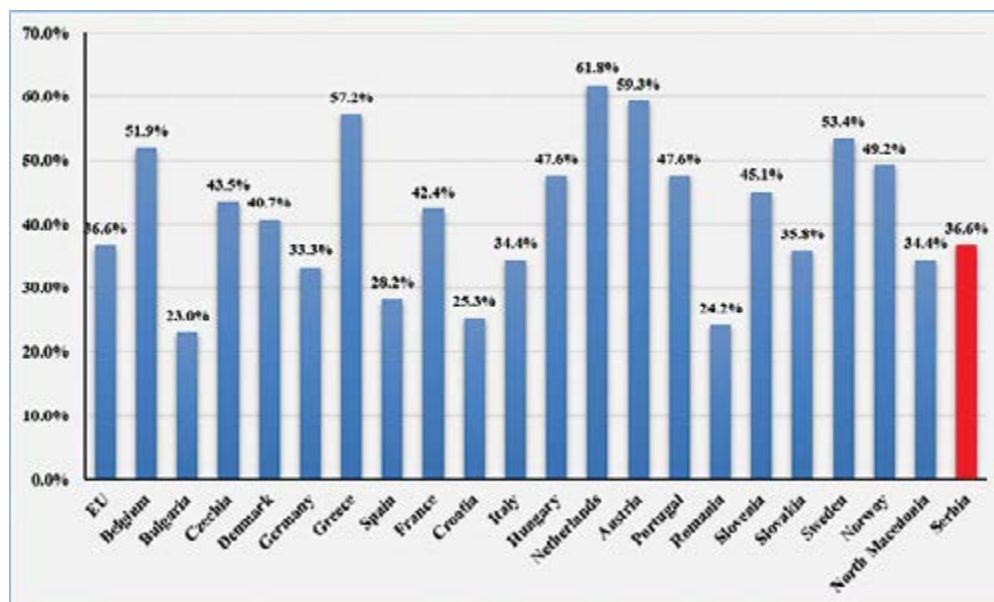

У складу са класичним социолошким приступом, посматрајући социодемографске варијабле у односу на омиљене начине провођења слободног времена, нису утврђене статистички значајне разлике у односу на пол испитаника, с тим да жене више проводе слободно време у активностима везаним за јавну културну потрошњу (Mrđa & Milankov, 2022, str. 39). Што се тиче старосне структуре, најмлађе старосне групе (15–30 година) имају најразноврснија интересовања, где се поред дружења, појављују и начини провођења слободног времена коришћењем информационо-комуникационих технологија. Код радно активне старосне групе (31–45 година), у слободно време доминирају

активности везане за дружење, спорт и рекреацију, али и један начин који спада у културну партиципацију у ужем смислу, а то је одлазак у биоскоп, док група од 46 до 65 година чешће од других гледа телевизију и чита новине. Најстарија група, преко 65 година, најчешће проводи слободно време уз телевизор и дружење, породичне прославе и шетњу (Mrđa & Milankov, 2022, str. 43). Као што је било и очекивано, резултати су показали да постоји статистички значајна корелација између образовања и културних интересовања у смеру да виши образовни ниво поседује развијенија културна интересовања, посебно у делу интересовања које се односе на јавну културну потрошњу.

82 |

Графикон 6. Процент оних који не учествују у културном животу (Live performances) због недостатака интересовања (2015)

Да су културна интересовања веома значајан фактор који има високу корелацију с културном партиципацијом показују и резултати добијени одговорима на питање о најважнијим разлозима за неучествовање у културној партиципацији. У истраживању из 2019. године (Mrđa & Milankov, 2022), резултати на нивоу целог узорка показали су да су доминантно најважнији разлози због којих се не посећују догађаји из области културе недостатак времена и недостатак интересовања (Mrđa & Milankov, 2022, str. 188, табела 31).

Потврду ових података налазимо и у подацима из истраживања Еуростата из 2015. године (Eurostat, 2015) представљеним на графикону 6.

Процент оних који не учествују у културној партиципацији (не учествују у културном животу или нису посетили неку институцију културе) због недостатка интересовања у Србији 2015. године износио је 36,6%, што је просек и у земљама Европске уније.

Међутим, треба нагласити да су ови подаци прикупљени пре избијања пандемије, која је почела 2020. године и значајно утицала на сва друштва која су донела мере за успоравање ширења вируса. Најчешће су коришћене различите врсте редуковања личних контаката, ограничавањем кретања, боравка више особа у истом простору и слично. За институције културе то је значило прекид продукције, јер је већина институција културе била затворена или је радила са знатно ограниченим капацитетима. Да би се прилагодиле новој стварности, институције културе брзо су се окренуле дигиталним платформама да би наставили да ангажују публику. Током пандемије виртуелни формати и дигитална искуства постали су примарни начин

културне партиципације (UNESCO, 2020). Институције културе су почеле да нуде виртуелне формате својих програма и дигиталне колекције, омогућавајући људима да приступе културном садржају из својих домова, што би могло да има значајан утицај на културна интересовања, јер више није било потребно да се физички присуствује неком догађају, већ је омогућено да то обави од куће. Овај промењени вид културне партиципације донео је различите изазове, али и отворио неке нове могућности. С једне стране, омогућена је шира доступност културних садржаја, који је доспевао до публике која можда није имала прилику или мотивацију да партиципира у културном животу. С друге стране, појавиле су се и нове могућности за уметничко изражавање и креативност у дигиталном окружењу. Тренутно, нема довољно података о томе да ли је, и на који начин, пандемија утицала на културна интересовања, али са великим степеном поузданости може се рећи да су културна интересовања и даље један од најважнијих фактора који утичу на ниво културне партиципације у сваком друштву.

Дискусија

Структура омиљених активности којима се грађани Србије баве у слободно време у последњих десетак година показује да су најпопуларније четири активности: дружење са пријатељима, боравак у природи, одлазак у шетњу и на породичне прославе. Ове четири активности у оквиру слободног времена грађана Србије имају константан тренд и високо су заступљене у последњој деценији. До значајније промене дошло

је тек код пете омиљене активности у 2019. години. Наиме, пета омиљена активност 2007. и 2011. године била је гледање телевизије, док је у истраживању из 2019. године пета активност излазак у кафић, ресторан или кафану. Наравно, овде се ништа суштински није променило јер није реч о начинима провођења слободног времена који се могу одредити као неки облик културне партиципације.

С друге стране, структура најмање заступљених активности у слободно време грађана Србије за последњих десет година показује да су најнепопуларније четири активности – слушање џез музике, класичне музике, одлазак у клуб, плесну дворану и бављење неком уметничком активношћу или хобијем. Пета најмање омиљена активност у 2007. години била је одлазак у музеј или галерију, а у 2011. години бављење спортом, док је у истраживању 2019. године пета најмање омиљена активност била одлазак на спортске догађаје.

Од активности које можемо сврстати у област културе у ужем смислу, у последњих десет година, највише је заинтересованих за читање књига као облик приватне културне потрошње, и посете биоскопу и позоришту као облике јавне културне потрошње. Најмање је заинтересованих за слушање џез и класичне музике, као и за одлазак у музеј или галерију.

Што се социодемографских варијабли тиче, у истраживању из 2007. године једине значајније разлике код омиљених активности у слободно време уочене су код образовних и професионалних група, посебно што се тиче активности које можемо сврстати у неки вид културне партиципације, најчешће у ужем смислу. Такође, трен-

дови показују да већина испитаника са нижим образовањем има негативан став према традиционалним симболичким формама уметности као што су позоришта и музеји, али и према активностима из домена, условно речено, популарне културе, као што су биоскоп, слушање рок и џез музике (Mrđa & Milankov, 2022).

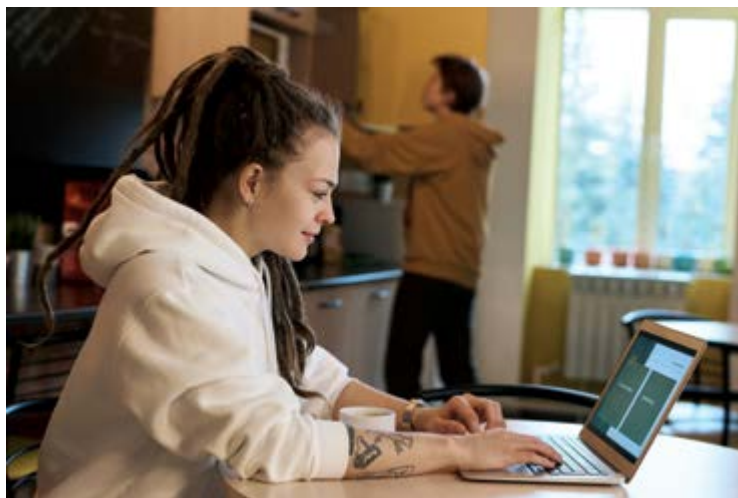
Ситуација се не разликује много ни код професионалних група. Припадници класа пољопривредника и радника имају релативно негативан став према већини активности које спадају у домен културне партиципације, изузимајући слушање народне музике, док испитаници из класе стручњака испољавају позитивније ставове према елитним и популарним културним активностима у ужем смислу, а негативан став према слушању народне музике (Cvetičanin, 2007). Потврду ових повезаности налазимо и у истраживању позоришне публике у Србији (Mrđa, 2010), али и у истраживању публике београдских јесењих манифестација и фестивала (Jokić & Mrđa, 2014).

Као што су показали подаци из емпиријских истраживања, недостатак интересовања представља један од најважнијих разлога за смањену културну партиципацију, док аутор овог текста заступа тезу да су културна интересовања фактор с највећом корелацијом с културном партиципацијом. Логично следи да ако желимо да повећамо ниво културне партиципације грађана, морамо усмерити активности ка развијању или успостављању вредносног система, који ће својом структуром и особинама подстицати интересовања за област културе и уметности. Такође, ако узмемо у обзир и поједностављени MAO model (Motivation/Ability/Opportunity

Model), где културна партиципација зависи од три фактора: мотивације, способности и могућности људи да културно партиципирају (Mrđa & Milančkov, 2020, str. 185), у структури фактора *моћивације* налазе се и *културна интересовања* (културне потребе), док се у структури фактора *способности* налази *образовање*, а у структури фактора *могућности* (за културну партиципацију) *културна понуда* или *развијеност културне инфраструктуре*.

Међутим, иако нам нису доступни релевантни подаци о утицају пандемије на културна интересовања, можемо претпоставити да је под директним утицајем пандемије дошло до промене одређених трендова и начина културне партиципације, посебно културне потрошње, јер је коришћење интернета у сврху културне партиципације пре пандемије углавном било везано за „приватну културну потрошњу“, док

се може очекивати да се значајан део раније јавне културне потрошње „пресели“ у област „приватне културне потрошње“, јер су током пандемије садржаји раније резервисани за јавну културну потрошњу сада постали доступни много већем броју људи преко интернета. Једно од важних питања јесте да ли је, и на који начин, промењен начин културне партиципације утицао на културна интересовања. Делимично промењен начин културне партиципације током пандемије омогућио је знатно већем броју појединаца да културно партиципирају, што ће свакако утицати и на културна интересовања. Доступни подаци показују (UNESCO, 2020) да се публика, због затварања многих установа културе и догађаја током пандемије, усмерила ка дигиталним алтернативама, као што су *online streaming* сервиси, виртуелни музеји и друштвене мреже. Тако је у Великој Британији,

Виртуелни формати као један од примарних начина културне партиципације

Извор: www.pexels.com

интернет презентација Британског музеја 2020. године забележила повећање приступа од 400% (Department for Digital, Culture, Media & Sport & British Museum, 2021), а интернет презентација Метрополитен музеја уметности за 200% (The Metropolitan Museum of Art, 2022).

С друге стране, могло би се претпоставити да је мотивација један од значајнијих фактора за глобално смањење нивоа културне партиципације (уживо) након пандемије, и то посебно у домену културних интересовања схваћених као облик вредности које карактерише закупљеност свести омиљеним садржајима (осећање обузетости) и/или бављење неком делатношћу којој појединац придаје извесну вредност (Jokić & Mrđa, 2022, str. 1474).

Закључак

Омиљене активности у доколици грађана Србије најчешће се одвијају у приватном окружењу, за које није потребно издвајати значајна материјална средства. Активности из домена културне партиципације не спадају међу популарне активности у слободно време, а уметничко стваралаштво се налази међу три најнепопуларније активности. Узимајући у обзир и карактеристике преференција различитих друштвених група, може се закључити да културна интересовања грађана Србије најчешће структуришу ниво образовања и тип занимања. У последњих скоро 15 година омиљене активности грађана Србије у слободно време везане су искључиво за приватну сферу живота (дружење и рекреација). Активности културне партиципације у слободно

време нису значајније заступљене, а за неке од њих могло би се рећи да су непопуларне, као што су посете музејима, слушање класичне и џез музике и бављење уметношћу или културном продукцијом, али и неким хобијем. Нису забележене значајне разлике на нивоу преференција омиљених начина провођења слободног времена у односу на место становања и регион у којем појединци живе и раде.

Изнети подаци о културним интересовањима грађана Србије показују да се у погледу културних интересовања готово ништа није променило. Уколико у обзир узмемо и неке податке из истраживања пре 2000. године, можемо констатовати да се развој културних интересовања у Србији одвија веома споро, ако се о неком конзистентном развоју уопште може и говорити. Такође, упоредна анализа показује трендове који су тако стабилни да се у наредном периоду не могу очекивати значајније промене у домену културних интересовања грађана Србије.

Са избијањем пандемије 2020. године, дошло је до нагле промене у начину културне партиципације, која се из сала, концертних дворана и музејских и галеријских простора „преселила“ у виртуелно окружење и за релативно кратко време постала доступна знатно већем броју људи. Да ли ће овај промењени начин културне партиципације и својеврсна дигитална трансформација институција културе довести и до значајнијих промена и у домену културних интересовања, тешко је у овом тренутку претпоставити. Ако у обзир узмемо резултате компаративне анализе два национално репрезентативна истраживања у Енглеској (Feder, McAndrew, O'Brien & Taylor, 2023), која је показала да, кад

се културна потрошња као резултат пандемије пребацила „онлајн“, није било значајније трансформације друштвено стратификацијске основе културних пракси, под претпоставком да се ови налази могу применити на друштво Србије, онда би се могло закључити да до значајнијих промена у области културних интересовања у Србији у блиској будућности неће доћи.

Узимајући у обзир анализиране резултате истраживања и факторе који утичу на културна интересовања, могло би се констатовати да би мере за развијање и унапређење културних интересовања и стварање нове публике требало да обухвате активности усмерене на повезивање образовања и културе, адекватан модел културне политике, програме едукације и побољшање културне понуде у Србији, као и побољшање комуникације између институција културе и публике. Под претпоставком да се културна интересовања и навике развијају од најранијег детињства, у програме и курикулуме свих нивоа образовања треба интегрисати садржаје из области културе, прилагођене сваком узрасту на које се односе. Наравно, с друге стране, и институције културе треба да креирају програме са едукативним садржајем, такође прилагођене посебним узрастним групама. У склопу дела који се односи на стварање нове публике, посебну пажњу треба посветити новим начинима

комуникације младих и томе прилагодити медијске стратегије институција културе.

Што се тиче културне политике, чини се да би формулисање модела културне политике требало да узме у обзир интересовања људи на које се та политика односи, јер постоје различити нивои способности за културну партиципацију разних група у публици и посебно различите друштвено-економске и образовне могућности да се ове способности стекну. Стога, модел културне политике, који би на основу резултата истраживања културних интересовања могао да буде адекватан, у својој основи има пружање могућности образовања припадницима свих друштвених слојева, чиме би им се омогућило усвајање неопходних знања и вештина за разумевање симболичких форми уметности. С обзиром на то да су за формулисање оваквог модела културне политике потребни системски и структурални предуслови, очигледно је да би то био дугорочан процес, чији би резултати били видљиви тек након дужег периода, али би они били структурално одрживи и вероватно би довели до системских промена у сектору културе. С друге стране, у некој врсти прелазног периода, треба подржавати стварање уметничких садржаја који задовољавају интересовања постојећих публика или оног дела који има нешто развијенија културна интересовања.

References/Литература

- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgment of Taste*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Cvetičanin, P. (2007). *Cultural needs, habits and taste of the citizens of Serbia and Macedonia*. Niš: OGI. [In Serbian]
- Cvetičanin, P., Milankov, M. (2011). *Cultural practices of citizens of Serbia*. Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka. [In Serbian]
- Department for Digital, Culture, Media & Sport & British Museum. (2021). *The British Museum Annual Report and Accounts 2020-2021*. Available at: <https://www.gov.uk/government/publications/the-british-museum-annual-report-and-accounts-2020-to-2021>
- Dumazedier, J. (1967). *Toward a Society of Leisure*. New York: Free Press.
- 88 | Eurostat. (2015). *Reasons of non-participation in cultural or sport activities in the last 12 months by sex, age, educational attainment level and activity type*. Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/bookmark/f79b6e2b-c846-4d76-a4ae-6f9c7c1ea074?lang=en>
- Feder, T., McAndrew, S., O'Brien, D. & Taylor, M. (2023). Cultural consumption and Covid-19: evidence from the Taking Part and COVID-19 Cultural Participation Monitor surveys. *Leisure Studies*, XLII (1), 38-55. Doi: 10.1080/02614367.2022.2088831
- Gauvain, M., Beebe, H., & Zhao, S. (2011). Applying the cultural approach to cognitive development. *Journal of Cognition and Development*, XII (2): 121-133. Doi: <https://doi.org/10.1080/15248372.2011.563481>
- Hek, M., Kraaykamp, G. (2015). How do parents affect cultural participation of their children? Testing hypotheses on the importance of parental example and active parental guidance. *Poetics*, Vol. LII, 124-138. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2015.06.001>
- Hidi, S., Ann Renninger, K. (2006). The Four-Phase Model of Interest Development. *Educational Psychologist*, XLI (2), 111-127. Doi: https://doi.org/10.1207/s15326985ep4102_4
- Ilišin, V., Radin, F. (eds.). (2007). *Youth: problem or resource*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja. [In Croatian]
- Jokić, B. R. & Mrđa, S. M. (2022). Contribution of cultural interests to subjective well-being of youth in Serbia. *Sociološki pregleđ*, LVI (4), 1472-1499. Doi: <https://doi.org/10.5937/socpreg56-39749>
- Jokić, B., Mrđa, S., (2014). *Visitors to autumn events and festivals in Belgrade*. Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka. [In Serbian]
- Kraaykamp, G., Van Eijck, K. (2005). Personality, media preferences, and cultural participation. *Personality and Individual Differences*, XXXVIII (7), 1675-1688. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.paid.2004.11.002>
- Morrone, A. (2006). *Guidelines for Measuring Cultural Participation*. Montreal: UNESCO Institute for Statistics. Available at: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000217143.locale=en>
- Mrđa, S. (2010). *Theater Public in Serbia*. Beograd: Center for Study in Cultural Development. Available at: https://zaprokul.org.rs/wp-content/uploads/2010/10/Theater_Public_in_Serbia.pdf

- Mrđa, S., Milankov, M. (2022). *Cultural participation of Serbian citizens, 2nd edition*. Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka. [In Serbian]
- Nagel, I., Ganzeboom, H., Haanstra, F., Oud, W. (2022). Effects of Art Education in Secondary Schools on Cultural Participation in Later Life. *Journal of Art & Design Education*, XVI (3), 325-331. Doi: <https://doi.org/10.1111/1468-5949.00093>
- Opačić, B, Subašić, B. (2017). *Cultural needs and habits of Serbian citizens*. Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka. [In Serbian]
- Rojek, C. (2004). Postmodern work and leisure. In: J. T. Haworth and A. J. Veal (eds). *Work and Leisure* (51-66). London: Routledge.
- Sansone, C., & Smith, J. L. (2000). Interest and self-regulation: The relation between having to and wanting to. In: C. Sansone & J. M. Harackiewicz (eds.), *Intrinsic and extrinsic motivation: The search for optimal motivation and performance* (341-372). Academic Press.
- Stanojević, D. (2012). Free time of young people. In: S. Tomanović (ed.). *Young people - our present: research of social biographies of young people in Serbia* (146-166). Beograd: Čigoja štampa & Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta. [In Serbian]
- Taras, V., Kirkman, B. L., & Steel, P. (2010). Examining the impact of Culture's consequences: A three-decade, multilevel, meta-analytic review of Hofstede's cultural value dimensions. *Journal of Applied Psychology*, XCV (3), 405-439. Doi: <https://doi.org/10.1037/a0018938>
- The Metropolitan Museum of Art. (2022). *Annual Report for the Year 2021-2022*. Available at: <https://www.metmuseum.org/about-the-met/policies-and-documents/annual-reports>
- UNESCO. (2020). Socio-economic impact assessment of Covid-19 to cultural and creative sectors in Serbia. Venice; UNESCO. Available at: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374798.locale=en>
- Veal, A.J. (2012). The Leisure Society II: the era of critique 1980-2011. *World Leisure Journal*, LIV (2), 99-140. Doi: <https://doi.org/10.1080/04419057.2012.678505>

Slobodan M. Mrđa^[5]

Institute for Cultural Development Research
Belgrade (Serbia)

Cultural interests in Serbia: a look into the future

Summary

90 | Cultural interests represent one of the important aspects of cultural participation. Previous research into this aspect of cultural participation shows that the most favourite activities of Serbian citizens in their free time are mostly related to the private sphere of life in the domain of socializing and recreation, while activities related to public or private cultural consumption are relatively little present in the structure of free time activities. Therefore, it could be stated that the development of cultural interests takes place very slowly, if one can speak of any consistent development at all. In addition, the comparative analysis shows trends that are so stable that no significant changes can be expected in the domain of cultural interests of Serbian citizens in the coming period. However, at the beginning and during the pandemic, there were significant changes in the part of cultural participation, cultural consumption, which shifted to an electronic form, where cultural institutions began to offer digital content on the Internet. Such digital transformation of the cultural offer through the creation of digital cultural products and the digitization of cultural contents could have a significant impact on the development of cultural interests. The digital transformation has provided opportunities for greater accessibility of cultural products to individuals who previously had barriers to participating in cultural life, be it lack interest, distance, costs or physical limitations, as they can now access cultural events via the Internet.

Keywords: cultural interests, cultural participation, free time, Pandemic COVID-19, digital cultural contents, digital transformation, cultural practices

[5] slobm70@gmail.com